HAYVAN HAKLARI

Hayvanların Değeri

- **وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ...**

- ***"Yeryüzünde yürüyen bütün hayvanlar ve kanatlarıyla uçan bütün kuşlar da ancak sizin gibi birer ümmettir..."*[1]**

[1] Enam, 6/38.

- أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

- ***Göklerde ve yerde bulunanlarla dizi dizi kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini görmez misin? Her biri kendi duasını ve tesbihini (öğrenmiş) bilmiştir. Allah, onların yapmakta olduklarını hakkıyle bilir.***[2]

---

[2] Nur, 24/41.

- تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدَهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

- ***Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız. O, halîmdir, bağışlayıcıdır.***[3]

---

[3] İsra, 17/44.

- Kur'ân-ı Kerîm'in altı sûresi de hayvan adını taşımaktadır. Bunlar: Bakara (sığır, inek), En'âm (evcil hayvanlar), Nahl (bal arısı), Neml (karınca), Ankebût (örümcek) ve Fîl (fil) sûreleridir.

******

- İslâm bütün kâinata olduğu gibi hayvanlar âlemine de, Yaratıcı'nın büyüklüğünü gösteren ve O'nun kudretine tanıklık eden varlıklar olarak bakar. İnsanların kendilerine bahşedilen bu İlâhî nimetin kıymetini bilip onu verenin kudret ve azametini anlamalarını ister. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur:

- أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ

- ***"Bakmazlar mı deveye, nasıl yaratılmış?!"***[4]

---

[4] Ğaşiye, 88/17.

- Hz. Peygamber, köpeklerin öldürülmesine razı olmamış, onların da bir ümmet olduklarını vurgulamıştır:

- لَوْلَا أَنَّ الْكِلَابَ أُمَّةٌ مِنَ الْأُمَمِ لَأَمَرْتُ بِقَتْلِهَا

- *Köpekler ümmetlerden bir tanesi olmasaydı onların öldürülmelerini emrederdim.*[5]

******

- Adiyy b. Hâtim karıncalara ekmek ufalayıp, şöyle dediği rivayet edilmiştir:

- "Onlar bizim komşularımızdır. Üzerimizde hakları vardır."

---

[5] Ebu Davud.

- İmam Ebû İshâk eş-Şirâzî, bazı dostlarıyla bir yolda yürürken karşılarına çıkan köpeğin, sahibi tarafından kovulması üzerine, köpeğin sahibine:

- "Yolun bizimle onun arasında ortak olduğunu bilmiyor musun!" demiştir.[6]

[6]Mutafa es-Sibâ'î, Min Revâi'-i Hadarâtinâ, s. 113.

- İslâm dininin hayvanlara ve onların haklarına verdiği önemden bahsederken, dikkat çekilmesi gereken hususlardan birisi de, insanın bu canlılarla münasebetinin keyfiyetidir. Allah (cc), hayvanları yaratılıştan insanın menfaatine amade kılıp, hizmetine verince, onun hayvanlara nasıl davranılması gerektiğini belirtmiştir.

- Bütün bunlarda, hayvanların insanın emrine verilmiş birer emanet olduğu, emanetin gereği olarak korunup gözetilmesi, bir prensip olarak hayvanların yaratılışlarına uygun şekilde muamele görmesi hususu dikkatlerden kaçmamaktadır. Tabii olarak bir hayvana karşı yapılacak en güzel muameleyle onlara muamele edilmelidir. Dolayısıyla İslâm, bir taraftan hayvana eziyet vermeyi ve ona gücünün üstünde yük yüklemeyi yasaklarken, diğer taraftan da hayvanı tabii değerinin üstüne çıkarmayı, insanlar tarafından hizmet edilen bir varlık (çoğu kerelerde tapılan bir mâbud) derecesine yükseltmeyi de kabul etmez.

Hayvanların Yaşam Hakkı:

- Sebepsiz yere keyfi olarak hayvanların öldürülmemesi konusunda Rasulullah buyurdu ki:
- مَنْ قَتَلَ عُصْفُورًا بِغَيْرِ حَقِّهِ سَأَلَهُ اللهُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ،
- *«Haksız yere bir serçeyi öldürenden Allah, kıyamet gününde hesap soracaktır»*
- قِيلَ: وَمَا حَقُّهُ؟
- Ashab şöyle sordu: «Onun hakkı nedir?»
- قَالَ: أَنْ يَذْبَحَهُ فَيَأْكُلَهُ.
- Rasulullah: *«Onu kesmek ve yemektir»* buyurdu.[7]

[7] Darimi.

- Abdurrahman İbnu Abdullah, babasından naklediyor:
- “Biz bir seferde Rasulullah ile beraber idik. Rasulullah bir ara yanımızdan ayrıldı. O sırada hummara denen bir kuş gördük, iki tane de yavrusu vardı. (Kuş kaçtı) yavrularını aldık. Kuşcağız etrafımıza yaklaşıp çırpınmaya, kanatlarını çırpıp havada inip çıkmaya başladı. Rasulullah (sav) efendimiz gelince:
- مَنْ فَجَعَ هَذِهِ بِوَلَدِهَا؟ رُدُّوا وَلَدَهَا إِلَيْهَا
- *“Kim bu zavallının yavrusunu alıp onu izdıraba attı? Yavrusunu geri verin!”* diye emretti.

- Yine aynı sahabi anlatıyor:
- Bir ara, ateşe verdiğimiz bir karınca yuvası gördü. “Kim yaktı bunu?” diye sordu. “Biz!” dedik. Rasulullah:
- إِنَّهُ لَا يَنْبَغِي أَنْ يُعَذِّبَ بِالنَّارِ إِلَّا رَبُّ النَّارِ
- *“Ateşle azab vermek sadece ateşin Rabbine hastır”* buyurdu.”[8]

[8] Ebu Davud.

- Rasulullah (sav) buyurdular ki:

- **أَنَّ نَمْلَةً قَرَصَتْ نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ، فَأَمَرَ بِقَرْيَةِ النَّمْلِ فَأُحْرِقَتْ، فَأَوْحَى اللهُ إِلَيْهِ: أَفِي أَنْ قَرَصَتْكَ نَمْلَةٌ أَهْلَكْتَ أُمَّةً مِنَ الْأُمَمِ تُسَبِّحُ؟**

- *"Peygamberlerden birini bir karınca ısırdı. O da (öfkelenerek) karıncanın yuvasının yakılmasını emretti ve yakıldı, Allah Teala Hazretleri ona şöyle vahyetti: "Seni bir karınca ısırmışken, sen tesbih eden bir ümmeti yaktın."*[9]

---

[9] Buhari, Müslim.

- Hişâm b. Zeyd anlatıyor:
- Dedem Enes b. Mâlik ile birlikte hakem b. Eyyub'un evine girdim. Bir de ne göreyim, birkaç kişi bir tavuğu (hedef) dikmiş, ona ok atıyorlar. Bunun üzerine Enes şöyle dedi:
- نَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُصْبَرَ الْبَهَائِمُ
- Rasulullah hayvanların hapsedilerek öldürülmesini yasak etti.[10]

[10] Müslim.

- Hz. Peygamber fare, akrep, yılan gibi belli başlı zararlılar hariç, hayvanların gereksiz ve keyfî bir şekilde öldürülmesi yasaklanmıştır.[11]

- Rasulullah kuşlarla ilgili olarak kuş yuvalarının bozulmaması, yumurtaları ve yavrularının alınmaması için emir verdiğine, alınmış olan yavru ve yumurtaları yerlerine iade ettirdiğine dair rivayetleri ve bazı vahşi hayvanların derilerinin (elbise, eyer vs. şeklinde) kullanılmasını yasaklaması göz önüne alınacak olursa Hz. Peygamber'in hayvanların hayat haklarına verdiği önem ve hassasiyet daha iyi anlaşılır.[12]

[11] Buharî, Bed'u'lhalk, 16; Müslim, Hacc, 6667
[12] Ebû Dâvûd, Libâs, 40; Tirmizî, Libâs, 31; Buhari, Zebâih,13.

- Öte yandan hayvan türlerinin ve neslinin devamı açısından önemli olan av olgusuna da nasslarda değinilmiştir. Avlanmanın helâl oluşu nasslarda yer almakla birlikte doğal dengeyi bozan ve eğlence amaçlı avcılığa izin verilmemiştir.

Hayvanlara Merhamet Etmek:

- Rasulullah buyurdu ki:

- اَلرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ اِرْحَمُوا أَهْلَ الْأَرْضِ يَرْحَمْكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ

- *"Merhamet edene Allah da merhamet eder; siz yerdekine merhamet edin ki gökteki de size merhamet etsin"*[13]

[13] Ebu Davud.

- Rasulullah buyurdu ki:

- جَعَلَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا، وَأَنْزَلَ فِي الْأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا، فَمِنْ ذَلِكَ الْجُزْءِ يَتَرَاحَمُ الخَلْقُ، حَتَّى تَرْفَعَ الفَرَسُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا، خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ

- *"Allah rahmeti yüz parça yarattı. Bu rahmetten doksan dokuzunu yanında tuttu. Yeryüzüne (bu rahmetin) sadece bir parçasını indirdi. İşte bu bir parça sebebiyledir ki yaratıklar birbirine acımaktadırlar. (Öyle ki) at, süt emen yavrusuna engel olmaması için ayağını bu rahmet sayesinde kaldırır."*[14]

[14] Buhari.

- Rasulullah buyurdu ki:
- بَيْنَا رَجُلٌ يَمْشِي، فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ، فَنَزَلَ بِئْرًا، فَشَرِبَ مِنْهَا، ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا هُوَ بِكَلْبٍ يَلْهَثُ يَأْكُلُ الثَّرَى مِنَ الْعَطَشِ
- *Bir adam yolda giderken çok susadı. Hemen bulduğu bir kuyuya indi ve oradan su içti. Sonra kuyudan çıktı bir de ne görsün, kuyunun başına gelmiş bir köpek orada soluyor ve susuzluktan ağzını toprağa sürtüp nemli toprağı yalıyordu.*
- فَقَالَ: لَقَدْ بَلَغَ هَذَا مِثْلُ الَّذِي بَلَغَ بِي، فَمَلَأَ خُفَّهُ، ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيهِ، ثُمَّ رَقِيَ، فَسَقَى الْكَلْبَ،
- *Onu görünce kendi kendine dedi ki, bu köpek de benim gibi çok susamıştır. Hemen kuyuya indi, ayakkabısını su ile doldurdu. Sonra*

ayakkabısını ağzıyla tutarak kuyudan yukarı çıktı ve çıkardığı suyu o köpeğe içirdi.

- فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ، فَغَفَرَ لَهُ
- *Bundan dolayı Allah o kulundan memnun oldu ve onu mükâfatlandırdı ve onun günahlarını bağışladı.*
- قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنَّ لَنَا فِي الْبَهَائِمِ أَجْرًا؟
- Ashab sordu: "Ey Allah'ın elçisi, bize hayvanlara yaptığımız iyilikten dolayı da sevap mı var?!"
- قَالَ: فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ
- Peygamber (sas) şöyle buyurdu: *"Evet, can sahibi her varlığa yapılan iyiliğe sevap vardır."*[15]

[15] Buhari, Müslim.

- Rasulullah buyurdu ki:
- دَخَلَتِ امْرَأَةٌ اَلنَّارَ فِي هِرَّةٍ رَبَطَتْهَا، فَلَمْ تُطْعِمْهَا، وَلَمْ تَدَعْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ
- *Bir kadın bir kedi yüzünden Cehennem'e girmeyi hak etmiştir. Şöyle ki, kediyi hapsedip bağlayarak ona yemek yedirmedi ve (onun) yerin haşerelerinden de yemesine izin vermedi.*[16]

******

- Hz. Peygamber (sas) zayıflıktan (açlıktan) karnı sırtına yapışmış bir deveye rastladı ve şöyle dedi:
- *"Bu dilsiz hayvanlar hakkında Allah'tan korkun! Onlara uygun şekilde binin ve onlardan uygun şekilde yiyin."*

---

[16] Buhari.

- Hz. Âişe bir deveye bindi. Devede hırçınlık vardı. Âişe onu ileri geri çevirmeye başladı. Bunun üzerine Rasulullah ona:

- عَلَيْكِ بِالرِّفْقِ

- *«Yumuşak davran...»* diye söyledi.[17]

******

- Rasulullah süt sağım sırasında koyunların memelerinin incinmemesi ve çizilmemesi için sağıcıların tırnaklarını kesmelerini istemiştir. Hayvanlar arasında güreş, dövüş tertip edilmesini yasaklamıştır...[18]

[17] Müslim.
[18] İbn Hanbel.

- Şeddâd b. Evs'in şöyle dediğini rivayet edilmiştir:
- ثِنْتَانِ حَفِظْتُهُمَا عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ:
- Peygamber'den (sas) ezberlediğim iki şey vardır. O şöyle buyurdu:
- إِنَّ اللهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ، فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ، وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ، وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ، فَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ
- *"Allah her şeyde ihsanı (yani onu en iyi, en güzel şekilde, Allah'ı görüyormuşçasına yapmayı) farz kılmıştır... Sizden hayvanını kesecek olan kişi bıçağını önceden iyice bilesin ve kestiği hayvana eziyet çektirmesin!"*[19]

---

[19] Müslim, Tirmizi.

- Hz. Peygamber (sas) bir defasında da hayvanını kesmek için yatırdıktan sonra gözünün önünde bıçağını bileyen bir adamı şöyle ikaz etmiştir:

- **وَيْلَكَ أَرَدْتَ أَنْ تُمِيتَهَا مَوْتَاتٍ هَلَّا أَحْدَدْتَ شَفْرَتَكَ قَبْلَ أَنْ تُضْجِعَهَا**

- *"Yazıklar olsun! Zavallı hayvanı defalarca mı öldürmek istiyorsun? Bıçağını hayvanı yatırmadan önce bileyemez miydin?"*[20]

[20] Abdurrezzak, Musannef.

- Hz. Cabir anlatıyor:
- أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَيْهِ حِمَارٌ قَدْ وُسِمَ فِي وَجْهِهِ فَقَالَ:
- Hz. Peygamber (sas) yüzü ateşle dağlanmış bir eşeğe rastladı ve:
- لَعَنَ اللهُ الَّذِي وَسَمَهُ
- "Onu dağlayana Allah lânet etsin!" buyurdu.[21]

[21] Müslim.

- Cahiliye devri Arapları, yemek için canlı develerin sırtını ve koyunların kuyruğunu keserlerdi. Hz. Peygamber (sas) bunun önüne geçmek için bu kısımlardan faydalanmayı yasaklamıştır. Fıkıh kitaplarında bu konudaki hüküm şöyledir:

- "Hayvan canlı olduğu hâlde ondan kesilen her parça, leş hükmündedir. Haramdır, yenilmez!"

- Rasulullah buyurdu ki:

- **اِرْكَبُوهَا سَالِمَةً، وَدَعُوهَا سَالِمَةً، وَلَا تَتَّخِذُوهَا كَرَاسِيَّ لِأَحَادِيثِكُمْ فِي الطُّرُقِ، وَالْأَسْوَاقِ فَرُبَّ مَرْكُوبَةٍ خَيْرٌ مِنْ رَاكِبِهَا، وَأَكْثَرُ ذِكْرًا لِلَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مِنْهُ**

- *"Sağlam bineklere binin. Onları salim tutun. Onları sokak ve pazarlarda hitabe ve sohbet kürsüsü edinmeyin. Zira nice binekler, binicisinden daha hayırlıdır ve ondan daha çok Allah'ı zikreder."*[22]

[22] İbn Hanbel.

- Rasulullah buyurdu ki:

- إِيَّاكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ مَنَابِرَ، فَإِنَّ اللَّهَ إِنَّمَا سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُبَلِّغَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ، وَجَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فَعَلَيْهَا فَاقْضُوا حَاجَتَكُمْ

- *"Hayvanlarınızın sırtını minberler yerine koymayın. Şurası muhakkak ki tek başınıza güçlükle gidebileceğiniz bir yere sizi götürmeleri için Allah onları sizlere musahhar (hizmetçi) kıldı. Arzı da sizin (durma yeriniz) kıldı, öyleyse ihtiyaçlarınızı (duran hayvanının sırtında değil) arz üzerinde görün."*[23]

---

[23] Ebu Davud.

- "İbn Ömer, Kureyş kabilesinden birtakım gençlere rastladı, (onlar) bir kuşu hedefe koymuşlar ve ona atış yapıyorlardı. Kuşun sahibine de boşa attıkları her ok başına ücret ödüyorlardı. İbn Ömer'in geldiğini görünce dağıldılar. İbn Ömer bu manzarayı görünce şöyle dedi: 'Kim yaptı bunu? Bunu yapana Allah lânet etsin! Şunu kesin olarak biliniz ki; Allah'ın elçisi, ruh/can sahibi bir şeyi hedef edinip ona atış yapana lânet etmiştir.‘[24]

---

[24] Müslim.

- Ömer b. Abdülaziz'in de hayvanlara ağır gem ve koşum takımı vurulmaması, nodulla dürtülmemesi, develere 600 rıtıldan (yaklaşık 230 kg) fazla yük yüklenmemesi hususunda görevlilere talimat gönderdiği rivayet edilir.
- Ömer b. Abdülaziz, gönderdiği mektuplardan birinde valilerine atın boş yere koşturulup, eziyete maruz bırakılmasını önlemelerini hatırlatmıştır.
- Yol güvenliğini sağlayan yetkililere, atlara ağır gemlerin takılmamasını ve altlarında demir bulunan yularlarla onlara eziyet edenlere izin vermemelerini emretmiştir.
- Devrin zabıta memurlarının görevlilerinden biri de, insanların hayvanlara güçlerinin üstünde yük taşıtmalarına, hayvanların seyir hâlinde işkence ve dövme gibi fiillere maruz kalmalarına engel olmalarıydı. Bu davranışı yapanlara ceza veriyorlardı.

- Abdullah b. Cafer anlatıyor:

- فَدَخَلَ حَائِطًا لِرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَإِذَا جَمَلٌ، فَلَمَّا رَأَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَنَّ وَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَسَحَ ذِفْرَاهُ فَسَكَتَ،

- Bir gün Allah'ın elçisi beni yanına aldı. Ensar'dan bir adamın bahçesine gittik. Orada bir deveyle karşılaştık. Deve, Allah'ın elçisini görünce inledi ve gözlerinden yaşlar boşandı. Hz. Peygamber (sas) devenin yanına gidip onun kulak dibini okşadı ve deve sustu.

- فَقَالَ: مَنْ رَبُّ هَذَا الْجَمَلِ، لِمَنْ هَذَا الْجَمَلُ؟

- Hz. Peygamber: *"Bu devenin sahibi kim? Kimin bu deve?"* diye sordu.

- فَجَاءَ فَتًى مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ.
- Ensar'dan bir genç geldi ve: "Benim Ey Allah'ın elçisi!" dedi.
- فَقَالَ:أَفَلَا تَتَّقِي اللَّهَ فِي هَذِهِ الْبَهِيمَةِ الَّتِي مَلَّكَكَ اللَّهُ إِيَّاهَا؟ فَإِنَّهُ شَكَا إِلَيَّ أَنَّكَ تُجِيعُهُ وَتُدْئِبُهُ
- Hz. Peygamber: *"Allah'ın seni sahibi kıldığı bu deve hakkında Allah'tan korkmuyor musun? Bak bu deve: Senin onu aç bıraktığını ve yorduğunu bana şikâyet ediyor."* dedi.[25]

[25] Ebu Davud.

- İmam Malik şu hâdiseyi nakletmiştir: "Ömer b. el-Hattab kerpiç yüklü bir eşeğe rastladı. Üzerinde bulunan kerpiçlerden ikisini alıp yere koydu. Eşeğin sahibi olan kadın geldi. Bunu görünce -kızarak- Ömer'e: Sana ne benim eşeğimden? Buna da mı yetkin var? diye çıkıştı. Hz. Ömer: "Evet, şayet Irak'ta bir katırın yolda ayağı kaysa, onun yolunu niye hazırlamadın, diye kesinlikle Ömer'den sorulacaktır." dedi.

- Yine Hz. Ömer'in, devesine gücünün üzerinde yük yükleyen bir kişiyi cezalandırdığı, bir devenin palan sürtmesinden dolayı oluşan yarasını okşayıp: "Senin başına gelen şeyden dolayı da sorguya çekilmekten korkarım." dediği de rivayet edilmiştir.

- Ebu'd-Derdâ'nın ölmek üzere olan devesine şöyle seslendiği söylenmektedir: "Ey deve! Rabb'inin huzurunda sakın benden davacı olma; çünkü ben sana gücünün üstünde hiçbir şey yüklemedim."

Hayvanlara Kötü Söz Söylemek

- Hz. Peygamber (sas) bir seferde iken, bindiği devesine lânet okuyan bir kadın görmüş ve şöyle buyurmuştur:
- خُذُوا مَا عَلَيْهَا وَدَعُوهَا، فَإِنَّهَا مَلْعُونَةٌ
- *"Onu devenin üzerinden alınız ve deveyi salınız; çünkü onun kendisi lânetliktir."*[26]

******

- Rasulullah buyurdu ki:
- لَا تَسُبُّوا الدِّيكَ فَإِنَّهُ يُوقِظُ لِلصَّلَاةِ
- *"Horoza sövmeyiniz, zîrâ o, namaz için uyandırıyor."*[27]

---

[26] Müslim.
[27] Ebu Davud.

Hayvanların Temizliği ve Bakımı:

- Hz. Peygamber Ebu Hüreyre'den gelen bir rivayette koyunların burunlarının silinmesini, ağıllarını temizlenmesini, buyurmuştur.[28]

Hayvan Dövüştürmek

- İbn Abbas'ın rivayetine göre, Rasulullah (dövüştürmek için) hayvanları birbirine kışkırtmayı yasaklamıştır. Horoz, deve, boğa, köpek, koç vb. hayvanları dövüştürme hep bu yasak içinde yer alır. Bunlar aynı zamanda hayvanlara eziyet etmektir.[29]

---

[28] Muvatta, İbn Hanbel.
[29] Ebu Davud, Tirmizi.

Hayvanların Sahibi Üzerindeki Hakları

- Rasulullah şöyle buyurmuştur:
- *“Hayvanın sahibi üzerinde altı hakkı vardır: İndiğinde ot vermesi, bir sudan geçince ona su vermesi, sebepsiz yere dövmemesi, takatinin üzerinde yük yüklememesi, gücünden fazla yol yürütmemeli ve uzun bir süre üzerinde durmamasıdır.”*[30]

[30] Mustedrek’ul-Vesail, 8/258/9393

Osmanlı’da Hayvanlar İle İlgili Kanunlar

- Hayvan haklarına ilişkin hukuksal normlar, Osmanlı Kanunnâmelerinde ilk dönemlerden beri yer almış bulunmaktadır. Sözgelimi, II. Bâyezid devrinde hazırlanan 1502 tarihli İstanbul Belediye Kanunnamesindeki şu hüküm bu kabildendir:

- Ve ayağı yaramaz beygiri işletmeyeler. Ve at ve katır ve eşek ayağını gözedeler ve semerin göreler. Ve ağır yük vurmayalar; zira dilsiz canavardır. Her kangısında eksik bulunursa, sâhibine tamam ettire. Etmeyeni ve eslemeyeni gereği gibi hakkından gele. Filcümle bu zikrolunanlardan gayrı her ne kim Allah Teâlâ yaratmıştır, hepsinin hukukunu muhtesip görüp gözetse gerektir, şer’î hükmi vardır.[31]

---

[31] İstanbul İhtisâb Kanunnâmesi, Topkapı Sarayı,R. 1935, Vrk. 96/b106/b, md. 58,73

Maddeler Halinde Hayvan Hakları:

- a) Bunların en başında geleni hayvanların yaşama haklarıdır.
- b) Hiçbir hayvana kötü davranılamaz, acımasız ve zalimce işlem yapılamaz.
- c) Bütün hayvanların, insanlarca gözetilme, bakılma ve korunma hakkı vardır.
- d) Hayvanlar meşru bir gerekçe olmadan öldürülemez. Bir hayvanın öldürülmesi zorunlu olursa, bu, bir anda, acı çektirmeden ve korkutmadan yapılmalıdır.
- e) Yabani türden olan bütün hayvanlar, kendi özel ve doğal çevrelerinde, karada, havada ve suda yaşama ve üreme haklarına sahiptir.

- f) Geleneksel olarak insanların çevresinde yaşayan türden olan hayvanlar, uyumlu bir biçimde yaşama ve üreme haklarına sahiptir.
- g) İnsanların kendi çıkarları yada eğlenceleri için bu uyumda yada şartlarda yapacakları her türlü değişiklik, bu haklara aykırıdır.
- h) Bütün çalışan hayvanlar, iş süresinin yoğunluğunun sınırlandırılması, onarıcı ve güçlerini artırıcı bir beslenme ve dinlenme haklarına sahiptirler.
- ı) Hayvanlardan insanların eğlencesi olsun diye yararlanılamaz.
- Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, hayvanlara tanınan söz konusu hakların insanlar tarafından verilen başka bir ifadeyle beşerî kaynaklı değil, üstün bir iradeye dayanmakta olduğudur. Hayvanların insanlar üzerinde haklarının yalnızca günah korkusuna dayanmayıp İlâhî irade tarafından hayvanlara bahşedildiği bilincinin, Müslüman toplumların tarih boyunca hayvan hakları olgusunda hassas

olmalarında etkin olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Hz. Peygamber'in özellikle evcil hayvanlarla ilgili olarak üzerinde durduğu önemli hususlardan biri, onların yapılarına uygun düşmeyen tasarruflardan kaçınmaktır. Hayvanların yaratılış gayeleri doğrultusundan saparak, fıtrat harici işlerde kullanılmaları İslâm'a aykırı olmaktadır.

Hayvan Besleme

- Hz. Peygamber döneminde bazı sahâbîlerin evlerinde kanarya veya serçe cinsinden kuş beslediği bilinmektedir.[32]

******

- Yine Resûl-i Ekrem'in evinde vahşî hayvan beslediği, yalnızlıktan yakınan bir sahâbîye de güvercin veya horoz beslemesini tavsiye ettiği rivayet edilir.[33]

---

32 Buhari, Müslim.
33 İbn Hanbel.

- Fakihler bu rivayetlerden hareketle, eziyet etmemek, aç ve susuz bırakmamak kaydıyla kafeste kuş beslenmesini câiz görmüşlerdir. Ayrıca o dönemde evlerde kedi beslendiği de bilinmektedir. Bu sebeple, köpek ve domuz gibi hakkında özel bir yasak bulunmadıkça ve yukarıda temas edilen hayvan hakları ihlâl edilmediği, çevre için rahatsızlık ve kirlilik teşkil etmediği sürece evde hayvan beslemenin kural olarak câiz sayıldığı anlaşılmaktadır.

Köpek Beslemek

- Köpek, gerek evcilliği ve sıcakkanlılığı, gerekse bazı özel kabiliyetleri sebebiyle insanoğlunun yeryüzünde en çok yararlandığı hayvanlar arasında yer alır. Ancak dinî literatürde, insanla olan yakın ilişkisi sebebiyle köpeğin beslenmesi, kullanılması, artığı ve salyasının dinî hükmü, köpeğin verdiği zararlardan sorumluluk gibi konular ayrı ayrı ele alınmış, bu konuda bir kısmı Kur'an ve Sünnet'ten, çoğu da İslâm bilginlerinin yorum, kültür ve tecrübelerinden kaynaklanan birtakım hüküm ve görüşler ortaya konmuştur.

- İslâm bilginleri, avlanmanın yanı sıra ihtiyaç duyulan diğer alanlarda kullanılmak üzere köpek beslenmesinin câiz olduğu, ihtiyaç olmadığı halde evde köpek beslenmesinin ise doğru olmadığı görüşündedirler. Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber ziraat veya hayvancılık faaliyeti

ya da ev bekletme veya av gibi bir sebep olmaksızın köpek besleyen kimsenin sevabından her gün bir miktar eksileceğini bildirmiştir:

- مَنِ اقْتَنَى كَلْبًا، لَيْسَ بِكَلْبِ مَاشِيَةٍ، أَوْ ضَارِيَةٍ، نَقَصَ كُلَّ يَوْمٍ مِنْ عَمَلِهِ قِيرَاطَانِ

- *Her kim ziraat veya hayvancılık faaliyeti ya da ev bekletme veya av gibi bir sebep olmaksızın köpek beslerse onun sevabından her gün bir miktar eksilir.*[34]

[34] Buhari.

- Rasulullah ayrıca içinde köpek bulunan eve meleklerin girmeyeceğini ifade etmiştir

- لاَ تَدْخُلُ الْمَلاَئِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ، وَلَا صُورَةُ تَمَاثِيلَ

- *"Melekler içinde köper, canlı varlıkların resmi bulunan eve girmez".*[35]

- Bu hadislerden hareketle, başta Şâfiîler olmak üzere bazı fakihler, ihtiyaç yokken evde köpek beslemenin haram olduğu görüşüne sahip olmuşlardır. İslâm bilginlerinin çoğunluğu köpeğin artığının necis olduğu, yaladığı kabın da yedi defa, Ebû Hanîfe ise üç defa yıkanması gerektiği görüşündedir. Bu görüşlerle bağlantılı olarak köpeğin satışının ve bu satıştan elde edilen paradan yararlanmanın câiz olup olmadığı da tartışılmıştır. Hanefîler ve bir grup İslâm bilgini,

---

[35] Buhari, Müslim.

kendisinden yararlanılması şer'an serbest olan köpeğin alım satımını ve satışından elde edilecek paradan istifadeyi câiz görürler.

- İslâm hukuk doktrininde, hayvanların kendiliğinden verdiği zararların tazmini gerektirmediği ilke olarak benimsenmişse de, saldırgan köpeklerin başkalarına zarar ve ziyan vermemesi için, sahiplerinin gerekli önlemleri almasının gerektiği açıktır. Bu hayvanların ısırması, saldırması sonucu meydana gelen zararlardan, kusur ve ihmallerinin bulunması oranınca sahipleri sorumlu tutulurlar.

- İslâm dini çevreyi, tabii güzellikleri korumayı, hayvanlar da dahil bütün canlılara karşı sevgi ve merhametle davranmayı emretmiş, hayvanların boş yere öldürülmesini yasaklamış, ancak insan sağlığına, temizliğe ve koruyucu hekimliğe de ayrı bir önem vermiştir. Köpeğin ihtiyaç halinde beslenmesine müsaade edilmesi, fakat ev içinde süs

köpeği olarak beslenmesinin hoş karşılanmaması bu anlayışın sonucudur.

- Müslümanların kültür tarihinde, geliri aç kalan hayvanları doyurmaya tahsis edilmiş vakıf örnekleri vardır. Fakat bugün insan ilişkilerinin, aile içi ve akrabalar arası bağların oldukça zayıflayıp ferdiyetçi, maddeci ve bencil bir yaşama tarzının hâkim olduğu Batı toplumlarında ve bu yaşam tarzının etkisi veya özentisi içinde olan bazı müslüman kesimlerde, böyle bir amaçla değil, evde süs ve eğlence olarak köpek besleme âdeti hızla yaygınlaşmaktadır. Köpek sevgisi ve köpek üzerinde odaklaşan ilgi bir bakıma, insanların diğer acımasızlıklarını, bencillik ve sevgisizliklerini örten veya gölgeleyen ve kişilere sınıfsal ve kültürel avantaj sağlayan sembolik bir davranış halini almıştır.

- Doğal çevreden ve tabii-insanî ihtiyaçlardan uzak bir şehirleşme, bireyselleşme ve kimsesizleşme de bu tür kötü âdetlerin bilinçsiz bir şekilde yayılmasını hızlandırıcı bir ortam oluşturmaktadır. İlk bakışta hayvan sevgisinin bir uzantısı gibi algılanabilecek bu âdet, esasında gerek insan sağlığı gerek ev içi ve çevre temizliği gerekse maddî imkânların israf edilmesi açısından önemli sakıncalar taşıdığı gibi, insanın sevgi ve ilgisini yanlış noktalarda yoğunlaştırarak insan ilişkilerinin de zaafa uğratmaktadır. Köpeğin, kuduz hastalığına yakalanma ve onu bulaştırma açısından hayvanlar arasında ilk sırayı işgal ettiği, tüyü, salyası ve pisliğiyle de birçok hastalığın yayılmasında etkin rol oynadığı göz önünde bulundurulunca, İslâm'ın ihtiyaç olmaksızın zevk ve süs için evde köpek beslemeyi yasaklamasının, köpeğin salya ve artığının necis olduğunu bildirmesinin hikmeti daha iyi anlaşılmaktadır.

Hayvanlar İçin Kurulan Müesseseler

- İslâm'ın hüküm ferma olduğu coğrafyalarda kurulan sosyal müesseselerde de hayvanların özel bir yeri vardır. Eski vakıf kayıtlarında hasta hayvanların tedavisine ayrılmış özel vakıflar bulunmaktadır, yine yaşlı ve çalışmaktan âciz hayvanların serbestçe otlamaları için vakıf arazileri tahsis edilmiştir. Medeniyet tarihimizde, yaşlanmış, çalışamaz hâle gelmiş ve sahipleri tarafından terk edilmiş atlar için vakıflar vardır, söz konusu hayvanlar ölünceye kadar oralarda otlarlardı. Yine kediler için kurulmuş vakıflar vardı. Oralarda sabah akşam kedilere yiyecek hazırlanırdı.

- Osmanlılar döneminde de sahipsiz hayvanların bakım ve korumasının devlet tarafından sağlandığı, bu maksatla vakıflar kurulduğu bilinmektedir. Hayvan haklarına dâir hukukî normlar, Osmanlı Kanunnamelerinde ilk dönemlerden beri yer almıştır. Meselâ, İkinci

Bayezid devrinde hazırlanan 1502 tarihli İstanbul Belediye Kanunnamesi'nde şöyle denmektedir:

- "...Ve ayağı yaramaz bârgiri (beygiri) işletmeyeler. Ve at ve katır ve eşek ayağını gözedeler ve semerin göreler. Ve ağır yük vurmayalar; zîrâ dilsüz canavar (canlı)dır. Her kangısında eksük bulunursa, sahibine tamam ettüre. Etmeyenin ve eylemeyenin gereği gibi hakkından gele." "Filcümle (kısaca) bu zikrolunanlardan gayrı (başka) her ne kim Allah Teâlâ yaratmıştır, hepsinin hukukunu muhtesip (zabıta) görüp gözetse gerektir, şer'î (dinî, yasal) hükmü vardır." denmektedir.

Modern Hukukta Hayvan Hakları:

- Hayvanların hakları günümüz hukukunda özellikle Batı hukuk düzenlerinde yakın zamanlarda gündeme gelmişken (Söz konusu gündeme gelme, hukuk mevzuatında yer alma şeklinde değil, bildirge yayınlama şeklinde olmuştur.
- Bkz. 15 Ekim 1978 tarihli Unesco tarafından ilân edilen hayvan hakları bildirgesi.
- Nitekim Türk hukuk sisteminde, hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinin medenî kanunlarında ve İngiliz Uluslar Topluluğu ülkeleri ile ABD'nin mevcut hukuk sisteminde hayvanlar insanların malı olarak görülür. İnsanlardan farklı olarak hayvanların herhangi bir hakka sahip olamayacağı kabul edilir. Hayvanlar hakkın sujesi değil sadece objesi olabilirler), İslâm'da hayvanların söz konusu edildiği nasslar incelendiğinde sanılanın ve iddia edilenin aksine hayvanlara birtakım hakların verildiği görülür.